

MATÚŠ DUCHAJ /1878-1949/

*Padajú hviezdy, aj my padneme
vädnú tie kvety, aj my zvädneme,
a klenoty hruda kryje.*

*Ale tie hviezdy predsa svietili,
a pekný život tie kvety žili,
a diamant v hrude nezhnije !*

Andrej Sládkovič: Marína /strofa 291/

Ctení Blatničania !

Dnes už iba najstaršej generácii niečo hovorí meno Matúš Duchaj. Bývalý martinský verejný notár si zaslúži, aby ho poznala aj dnešná mladá generácia. Prvýkrát sme sa s ním stretli, keď sme pripravovali historické podklady pre program Turčianskeho kultúrneho strediska v Martine. Určite si viacerí pamätáte na Príbeh zvonov v Blatnici v roku 2015. Jeho zvon doteraz zaznieva z veže vášho evanjelického chrámu. Je to ten najmenší – umieračik. V uplynulých rokoch sme sa vášmu významnému rodákovi venovali podrobnejšie. Žiaľ nemôžeme vám všetko vyrozprávať. Musíme sa prispôbiť vašim obecným novinám a predstaviť vám ho stručnejšie. Svoju právnickú kariéru absolvoval v neďalekom Martine. Po gymnaziálnych štúdiách v Banskej Bystrici a v Sarvaši pokračoval vo vzdelávaní na univerzite v Kluži. Právnickú skúšku zložil v Pešti. Len tá ho oprávňovala začať vykonávať advokátsku prax. A tak si v roku 1910 otvoril svoju právnickú kanceláriu v Martine /1910-1922/. Príčina jeho častých návštev v rodnej Blatnici bola jasná. Zablúdil sa do Želmíry, tunajšej učiteľky, dcéry farára z Lazov pod Makytou. V októbri roku 1913 tu na učiteľskom mieste vystriedala svoju sestru Boženu. V Blatnici učila až do roku 1919. Vtedy sa aj ona presunula do Martina a začala učiť na vtedajšej prvej slovenskej meštianskej škole, /dnes budova obchodnej akadémie/. Svoj vzťah a vzájomnú

náklonnosť korunovali uzavretím manželstva 22.októbra 1925. Usadili sa v Martine. Ich trvalým sídlom sa stal dvojdom č. 25 a 26 na Ulici Národného domu /dnes na Divadelnej ulici/. Aj napriek ich relatívne vysokému veku to bola láska. Ona mala v čase svadby 45 rokov a on 47 rokov. V ich vzájomnom partnerskom vzťahu bola rozhodujúca vzájomná sympatia, úcta a určitá miera tolerancie, ktorá dnes často mladým ľuďom chýba.

Matúš Duchaj patril k martinskej spoločenskej elite. V spomínanom dome sa pravidelne konali stretnutia inteligencie. K jeho najlepším priateľom patril známy martinský sochár Fraňo Štefunko. Ten urobil dobrú vec. Položil a zachytil na papier viaceré adresné a vtipné spomienky. Bez nich by sme asi Matúša Duchaja ťažko poznali. Jeho pôvod Štefunko objasnil nasledovne:

Matúš Duchaj bol rodený sedliak, ale mal vždy spôsob feudála. Pochodil z olejkárskej rodiny. Jeho starý otec otec náramne zbohatol na cestách po Rusku a kúpil si veľkostatok. Rozdelili sa oň dvaja bratia, ktorí sa potom štyridsať rokov nerozprávali. Pred smrťou sa raz zišli, zmierili sa a zase sa nadosmrti rozišli. Toto majetkové prekliatie pokračovalo v rodine aj v ďalších generáciách. Žiaľ meno druhého sa nám zatiaľ nepodarilo zistiť.

Kto bol teda ten spomínaný starý otec a jeho synovia a bratia? Prezradíme vám ich: Ján Duchaj narodený 10.3.1806 a jeho dvaja synovia Ján /nar. 19.3.1837/ a Juraj /nar. 1.3.1840/. Nesmieme však zabudnúť aj na Annu Duchajovú, rodenú Dullovú nar. 9.3.1842/ matku Matúša a sestru známejšieho politika Matúša Dullu, prvého predsedu Slovenskej národnej rady.

Posledný martinský verejný notár, ktorého sa vám usilujeme priblížiť, pochádzal z duchajovsko-dullovskej rodiny. Obidve boli v Blatnici pojmom. Väčšina jeho predkov je pochovaná na miestnom cintoríne. Je tam aj hrob starostlivej matky. Otca stratil ešte v rannom detskom veku. Zomrel príliš skoro v roku 1880. Mal iba 43 rokov. Bol stále na cestách za obchodom v Rusku i v Ázii. A tak všetka ťarcha bežného života, hospodárstvo i starostlivosť o rodinu ležala na pleciach matky.

Syn sa jej za obetavosť poďakoval aj posmrtno. Dal jej zhotoviť krásny pomník, ktorý zdobí tento nápis: **Drahej pamiatke dobrej matky postavil vdáčný syn.** Hrob jeho matky i hroby ďalších príbuzných sa nachádzajú hneď na začiatku miestneho cintorína v jeho pravej časti.

Opäť sa ale vrátíme k Majstrovi Štefunkovi. Ten Matúšov vzťah k evanjelickej cirkvi hodnotil nadnesene:

Tento bývalý advokát mal rád polemiky a vedel si uctiť múdreho súpera. Raz prišiel k nemu do domu kveštujúci františkán. Zbieral milodary na sirotíne. „Mníchom nedávam nič,“ privítal ho medzi dverami, lebo nikdy nezapieral, že je tuhý evanjelik a podľa toho sa správal, hoci do kostola chodil len veľmi zriedka. „Ale pán doktor, už sa len toľko nehnevajte,“ vravel mu františkán. „Ved’ keby nás mníchov nebolo, nemali by ste ani Martina Luthera.“ Taká odpoveď sa mu náramne páčila. Odpovedal: „Keď je to teda tak, nuž vitajte u nás a poďte k nám na obed. A keď prídete znova do Martina, vždy budete u nás obedovať.“

Tieto slová svedčia o múdrosti a dôvtipe autora, no aj o jeho úprimnom vzťahu k cirkvi. A urobil toho pre blatnickú evanjelickú cirkev skutočne veľa. Krátky čas bol aj zberovým dozorcom /1906-1907/. Potom ho nahradil jeho brat Ján. Matúšove dobré vlastnosti: veľkodušnosť, dobročinnosť, darcovstvo či ochota sa najviac prejavili pri zaobstarávaní nových zvonov do veže evanjelického kostola. Staré, hoci historicky veľmi cenné, boli počas 1. svetovej vojny v roku 1916 rekvirované. A on nielen daroval jeden zvon, ten najmenší-umieračik, ale zabezpečila aj jednanie s úplne novou do tých čias neznámou firmou o ich výrobe /Bouřil a Švagerko a spol./. Došlo k tomu v roku 1924, keď veža opäť prijala nové zvony. Boli tri. Darovaný zvon sa do veže vášho evanjelického kostola nedostal náhodou. Predchádzajúci zvon, tiež umieračik, bol vo veži od začiatkov jej jestvovania, r. 1821. V roku 1876 sa však nečakane pukol. Cirkev ho nahradila novým zvonom. Stál 193 zlatých a vážil 81,50 kg. Väčšinu finančných prostriedkov naň obetovala rodina Duchajovcov, čo bolo poznačené aj v zvonovom zápise:

Cirkev ev.a.v. blatnická štedrým napomožením dedičov Jána Duchaj-Kohút vyhotovit' dala v roku 1882. Stalo sa teda v duchajovskej rodine akousi tradíciou venovať cirkvi zvon/y/.

Malú rekonštrukciu zápisov z farskej kroniky sa teraz pokúsime priblížiť slávnostnú atmosféru dovozu nových zvonov do Blatnice. Veď povážte, prešlo už takmer sto rokov. 8.október 1924 bol tým šťastným dňom. Hneď ráno sa rozletela po dedine zvesť, že zvony sú už v Príbovciach na železničnej stanici. To postavilo celú evanjelickú cirkev, ba i dedinu na nohy.

Konečne. Dlho očakávané zvony sú už blízko Blatnice. Pripravení sú všetci, starí i mladí, presbyteri, hasiči, či žiaci s pani učiteľkou. Pred vchodom do farského dvora a kostola aj samotný pán farár. Všetci sú plní vzrušenia. Dva vozy so zvonmi ťahajú po dva páry statných volov. Sú ozdobené kvietím a vencami /čečinou/. Na vozoch vejú hrdé československé vlajky. Čím bližšie je Blatnica, tým je okolo vozov viacej detí. Oblečené sú vo sviatočnom rúchu. Dozerá na ne Oľga Textorisová, ich pani učiteľka. Celou cestou zaznieva pieseň Hrad prepevný... Do dediny vojde sprievod už za svitu mesiaca, čo dodáva celej akcii akýsi nadprirodzený ráz /zdržanie pri nakladaní zvonov/. Celá dedina je aj napriek tomu na nohách a vo sviatočnej nálade. Pred domom mladej slečny Anny Duchajovej a domom Anny Duchajovej /sestra a matka Matúša Duchaja/ horia sviece. Pred ním vozy so zvonmi zastanú a starenka – matka sa vyjde na zvony podívať. Úprimne sa teší a možno si aj uvedomuje, že práve títo poslovia Boží ju budú onedlho vypravádzať na poslednej ceste. Na to sa vozy pohnú a vtiahnu do farského dvora. Tu ich víta pán farár Ján Bohumil Horvát a cirkevný inšpektor Gustáv Somora. Potom sú vyťahnuté do veže kostola. A, aby sme nezabudli. 14. októbra 1924 ich slávnostne posväcuje pán Otto Škrovina, turčiansky senior.

Matúš Duchaj sa do vyššej politiky toľko nazapájal ako jeho brat Ján. Ten bol aj československým senátorom. Ako člen SNS však stál pri dôležitom medzníku štátneho vývoja. Osud Slovenska mu nebol ľahostajný. Patril medzi popredných signatárov Deklarácie

slovenského národa. Ňou sa Slováci prihlásili k spolužitiu s Čechmi. Po rokoch sa nebál otvorene prejaviť svoje sklamanie zo štátneho vývoja. Kritizoval politickú rozháranosť Slovákov. Nepáčili sa mu doznievajúce prejavy maďarónstva, čoraz mocnejšie hlasy volajúce po autonómii, ale tiež i samotná česká politika voči Slovákom.

Okrem svojich pracovných povinností verejného notára bol aj mužom verejne činným. Ako poslanec obecného zastupiteľstva v Martine sa zúčastnil pamätnej schôdze 8. júna 1928. Mesto Martin malo znovu privítať veľkého priateľa a ochrancu Slovákov Setona-Watsona, škótskeho profesora z Edinburgu. Keďže Martin bol v čele národného pohybu, jeho OZ rozhodlo udeliť mu čestné občianstvo. No a Matúš doporučil, aby mu táto slávnostná zápisnica bola odovzdaná na pamiatku nie v reči nemeckej, ako sa pôvodne plánovalo, ale slovenskej: „**Lebo mesto je čisto slovenské...**“

Opisovaný martinský verejný notár bol bohatý človek, no mal veľké sociálne cítenie. Prejavilo sa to napríklad v Blatnici pri zakladaní Potravného i Úverového družstva. Obe našli svoje miesto v novopostavenom obecnom dome /r. 1927-1928/. Boli namierené proti keťaseniu a úžere, ktoré sa stali cez vojnu i po nej bežnými. Pozitívne sa zapísal aj v Martine. Tam sa zas usiloval pomáhať živnostníkom, ktorí už nestačili konkurovať prudko sa rozvíjajúcej továrenskej výrobe. Pomohol pri zakladaní jedného z troch Ústavov pre zriaďovanie živností v 1. ČSR /r. 1925 – kladenie základného kameňa/. A práve v Martine. V ťažkých začiatkoch dokonca poskytol vo svojom dome dve miestnosti na úradovanie a ochotne a bezplatne uchovával, resp. skladoval časť jeho zbierok – suroviny, polotovary, stroje, nástroje atď. Čo je zvlášť zaujímavé, že v budovách tohto ústavu sídlilo po II. svetovej vojne Generálne riaditeľstvo Turčianskych strojární v Martine.

V Blatnici aj v Martine vlastnil viacero domov. Pravdaže všetky neobsadil. Bývala v nich jeho matka i vydatá sestra. Okrem notárskej činnosti v Martine ho v rodnej Blatnici živilo i gazdovstvo. A k nemu patrili strážne i hospodárske zvieratá. Jeho nerozlučnými spoločníkmi

boli psi. Napríklad obľúbenec Bobby. Darilo sa najmä kravám, no aj ošípaným a ovciam. Ani hydina v ňom nechýbala. Vedel o liečivých účinkoch ovčieho, tiež kozieho mlieka /dna, rakovina/. Potrebná však bola hlavne ťažná sila. A tou boli predsa kone-jeho najobľúbenejšie zvieratá. František Štefunko Matúšov vzťah k nim charakterizoval takto:

Ten, ktorého som poznal ako ozajstného feudála, mal veľmi rád kone. Hovorilo sa o ňom, že pozná porobne druhy všetkých koní od Stredozemného mora až po Severné more. Vravel o nich toľko krásneho.../skrátene/.

Tento zaujímavý muž skončil svoj život v tichosti v nových časoch začínajúceho socializmu. Jeho priateľ, martinský sochár, zachytil Duchajove slová pár rokov pred jeho skonom. O svojom konci sa vraj vyjadril nasledovne:

„Ja by som sa najradšej nechal pochovať na svojej roli, pod horou, medzi dva kone, ktoré by som chcel dať zastreliť pri svojej smrti.“

Drsné, ale pravdivé. A Štefunko pokračuje:

*„Vypadli mi slzy, lebo vtedy, keď to vravel, nemal už koní. Zobrała mu ich nedávno došlá... **komunistická moc**. Tu sme si dovolili doplniť slová Majstra.*

Obecná kronika Blatnice nám smutný koniec Matúšovho života bližšie osvetľuje. Nastali nové časy. Podľa zákona o novej pozemkovej reforme zo dňa 21.marca 1948 bol urobený súpis poľnohospodárskych majetkov, na ktorých majiteľ sám osobne nepracuje. A tak z majetkov Jána Duchaja, bývalého agrárneho senátora, Dr. Matúša Duchaja, verejného notára v Martine a dedičov Andreja, obchodníka v Rusku na Sibíri vznikol jeden Štátny majetok v Blatnici. Všetky hospodárstva boli vyvlastnené naraz.

Ťažké to mal aj cez II. svetovú vojnu. Problémy robili Nemci i partizáni. Skúsme sa vžiť do Matúšových slov, ktoré adresoval ako sťažnosť na Okresné veliteľstvo Hlinkovej gardy v Martine. Zo zaslaného listu vyberáme:

Nemecké vojsko odviedlo z môjho hospodárstva v Turčianskej Blatnici číslo domu 125 /dnes 142/ dňa 10. októbra tohto roku štyri hospodárske kone s postrojmi a s dvomi rebrinovými hospodárskymi vozmi a jednu mladú dva a polročnú kobyľku. Utrpel som nenahraditeľné veľké škody. Na poli mi preto zostalo asi 600 q zemiakov, 500 q krmnej repy, ďatelina, lucerna a ľan. Nemám zasiať nič. Bez koní hospodáriť nemôžem. Moje hospodárstvo vyjde skutočne na skazu / skrátene, upravené/.

A na záver ešte dodal, že tri kone odviedol Slovenskej armáde bojujúcej v SNP a jednu kobyľu mu odobrali partizáni.

Významný blatnický rodák zomrel 29.decembra 1949. Jeho pohreb sa konal 31.decembra v Evanjelickom zborovom dome v Martine. Na poslednej ceste ho odprevádzalo veľa Martinčanov a určite i Blatničanov. Spolu s manželkou Želmírou Duchajovou Švehlovou snívajú svoj večný sen na Národnom cintoríne. Ich náhrobnú dosku zdobia verše zo začiatku nášho príspevku.

Usilovali sme sa predstaviť vám Matúša Duchaja, posledného martinského verejného notára. Z obsahu vyplýva, že mal len samé dobré vlastnosti. Nie! Aj negatívne ako každý iný človek. Napríklad nadradenosť pri kontakte s ľuďmi a tiež rodinné súboje o majetok. Ale ruku na srdce. Nemáme aj dnes podobné problémy. Odpoveď nechávam na vás!

Július Jarkovský,
autor príspevku